

Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96)

Sammanfattning (SKR:s sammanfattande synpunkter)

Erfarenheter från tidigare val liksom några av utredningens förslag visar att en del av de utmaningar som det svenska valsystemet behöver hantera kan kopplas till nuvarande system med valsedlar och den sårbarhet som den stora mängden dessa medför. SKR anser därför att det behöver göras en översyn av valsedelsystemet med sikte på ett förenklat och förbättrat system.

- SKR tillstyrker att Valmyndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för säkerhetsfrågorna (3.9.3 och 3.9.4).
- SKR tillstyrker införandet av en incidentrapportering inom valadministrationen under förutsättning att incidentrapporteringen är okomplicerad och enkel i ett samlat system (4.9.1, 4.9.2 och 4.9.3).
- SKR delar inte utredningens syn att rutinen för rapportering även ska vara öppen för allmänheten (4.9.4).
- SKR tillstyrker att överklagande av utgången av ett val ska innehålla erforderliga uppgifter om den klaganden (5.6.2).
- SKR tillstyrker förslagen om ett tydliggörande av regleringen av valobservatörers status (6.6.1, 6.6.2 och 6.6.3).
- SKR anser att det är tillräckligt med vägledning för tillgänglighetsarbetet i samband val (7.7.1 och 7.7.3).
- SKR tillstyrker förslagen om att Valmyndigheten tar fram vägledning och anpassad information för tillgänglighet vid val (7.7.2 och 7.7.4).
- SKR tillstyrker att målgruppen som får använda ambulerande röstmottagare vidgas men konstaterar att efterfrågan på ambulerande röstmottagning kommer att öka med kostnadsökningar för kommunerna som följd (7.7.5).
- SKR tillstyrker en vidareutveckling av hjälpmedel för personer med synnedsättning (8.9.1).
- SKR tillstyrker förslaget att en rekommendation om förstoringshjälpmedel och belysningsförstärkning ska ingå i Valmyndighetens vägledning och att det ska kunna erbjudas på samtliga röstmottagningsställen (8.9.2).
- SKR är tveksamma till förslaget att valnämnderna ska ansvara för att lägga till utlandssvenskar i röstlängden utan förordrar att Valmyndigheten får ansvar för detta då antalet röster beräknas bli få (9.8.1).
- SKR tillstyrker förslaget om att införa digitala röstkort under förutsättning att valadministrationen har digitalt stöd att hantera digitala röstkort (9.8.2).

- SKR delar utredningens bedömning att det bör skapas lagstöd för valgenomförandet vid allvarliga fredstida kriser och att en utredning bör tillsättas. (10.6.2).

Allmänt om det svenska valsystemet

Erfarenheter från tidigare val liksom några av utredningens förslag visar att en del av de utmaningar som det svenska valsystemet behöver hantera kan kopplas till nuvarande system med valsedlar och den sårbarhet som den stora mängden dessa medför. Dessa slutsatser har tidigare framförts av SKR och påtalas av SKR:s medlemmar i olika sammanhang liksom olika myndigheters utvärderingar av valet. SKR anser därför att det behöver göras en översyn av valsedelsystemet med sikte på ett förenklat och förbättrat system.

3.9.3-3.9.4 Ett samordningsansvar för säkerhetsfrågor i valadministrationen

Att Valmyndigheten har ett övergripande och sammanhållande ansvar för säkerhetsfrågorna inom valadministrationen innebär att den centrala valadministrationen kan samordna arbetet mellan de olika valmyndigheterna. Kommunernas valnämnder har olika förutsättningar och behov och tydligare vägledning valsäkerhetsarbetet har efterfrågats.

SKR delar utredningens bedömning att det inte föreligger behov av att i föreskrifter precisera hur berörda myndigheter i valadministrationen ska hantera säkerhetsfrågorna utan att detta kan ske genom råd och rekommendationer. SKR anser att detta görs bäst genom samråd med kommunsektorn. Dock ser SKR det som viktigt att hänsyn tas till proportionalitets- och finansieringsprincipen även när det gäller råd och rekommendationer.

Att den organisatoriska strukturen för samordningen bygger vidare på den nationella samverkan som påbörjades inför valen 2018 är positivt. SKR vill här betona vikten av att den kommunala nivåns perspektiv finns representerat i de relevanta arbetsgrupper som föreslås arbeta under valnätverket.

Förbundets ställningstagande

- SKR tillstyrker att Valmyndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för säkerhetsfrågorna (3.9.3 och 3.9.4).

4.9.1-4.9.4 En rutin för incidentrapportering

Att valadministrationen kan presentera en nationellt samlad lägesbild över incidenter är betydelsefullt för såväl den nationella och lokala nivån. En samlad bild ger också ökad kunskap i valsäkerhetsarbetet.

Utredningen föreslår att bland annat de kommunala valnämnderna skyndsamt ska rapportera incidenter som påverkar, eller kan riskera att påverka, genomförande av val till Valmyndigheten. Ett ansvar för valadministrationen att skyndsamt rapportera incidenter till Valmyndigheten medför nya uppgifter för valnämnderna med kostnadsökningar i form av resursförstärkningar och utbildningsinsatser som följd. Nuvarande utbildning behöver kompletteras och fördjupas såväl från central till lokal nivå som inom den kommunala valadministrationen. Även om ansvaret för incidentrapportering åvilar en central funktion inom den kommunala valadministrationen behöver det finnas en kännedom bland röstmottagare om incidentrapporteringens former.

Vid ett införande av incidentrapportering är det viktigt att klargöra formerna för incidentrapporteringen med en tydlig definition och avgränsning av rapporteringen. Den kommunala valadministrationen har olika förutsättningar och resurser vilket gör att det är väsentligt att rapporteringen är okomplicerad och med ett enkelt förfarande samt inte för resurskrävande då valadministrationen redan i nuläget har en hög arbetsbelastning. Rapporteringen sker företrädesvis i ett samlat system med möjlighet till återkoppling till kommunerna. I sammanhanget är det också angeläget att incidentrapporteringen och dess rutiner följs upp och utvärderas.

SKR vill uppmärksamma att väljarna redan idag har möjligheten att vända sig till ansvarig lokal valmyndighet via kommunens ordinarie system för synpunkter och klagomålshantering. Det är viktigt att en sådan kanal är öppen och lättillgänglig för väljarna. SKR delar därför inte utredningens syn att rutinen för incidentrapportering även ska vara öppen för allmänheten. Förslaget skulle innebära ytterligare administrativ börda för valadministrationen.

Förbundets ställningstagande

- SKR tillstyrker införandet av en incidentrapportering inom valadministrationen under förutsättning att incidentrapporteringen är okomplicerad och enkel i ett samlat system (4.9.1, 4.9.2 och 4.9.3).
- SKR delar inte utredningens syn att rutinen för incidentrapportering även ska vara öppen för allmänheten (4.9.4).

5.6.2 Överklagande av val

Möjligheten att överklaga valet är en viktig demokratisk rättighet för medborgarna. Dock kan förtroendet för de demokratiska processerna skadas genom felaktig information och ryktesspridning. Överklaganden av svepande karaktär och namninsamlingar via sociala medier på grund av allmänt missnöje med valresultatet kan bidra till en ökad misstro mot det svenska valsystelet. För att motverka att förtroendet för valsystelet skadas är det positivt att utredningen föreslår att ett

förfarande där överklagande av utgången av ett val ska innehålla erforderliga uppgifter om såväl det överklagande valet som den klaganden.

Förbundets ställningstagande

- SKR tillstyrker att överklagande av utgången av ett val ska innehålla erforderliga uppgifter om den klaganden (5.6.2).

6.6.1-6.6.3 Valobservatörers status

Förtroendet för det demokratiska systemet bygger till stor del på öppenhet och transparens vilket kan motverka ryktesspridning och desinformation. Ett tydliggörande av regleringen av valobservatörers status är positivt för ett fortsatt högt förtroende för det svenska valsyste

Förbundets ställningstagande

- SKR tillstyrker förslagen om ett tydliggörande av regleringen av valobservatörers status (6.6.1, 6.6.2 och 6.6.3).

7.7.1-7.7.5 Väljargrupper med svårighet att utnyttja sin rösträtt

Kommunernas valnämnder arbetar ambitiöst och kontinuerligt med tillgänglighets- och bemötandefrågor genom att bland annat utgå från Myndigheten för delaktighet (MFD) checklista liksom besöka aktuella lokaler som ska användas vid röstmottagning och samråda med fastighetsägare. Många kommuner samråder dessutom med organ för funktionshinderfrågor liksom med organisationer som företräder personer med funktionshinder. Trots den höga ambitionen från kommunerna är det en utmaning för valnämnderna att hitta lämpliga lokaler, inte minst på grund av lagstiftningen gällande avskärmningar av valesdlar som följd av nuvarande valesedelsystem. SKR anser att det är tillräckligt med vägledning för tillgänglighetsarbetet i samband val.

Kommunerna efterfrågar stöd och vägledning för tillgänglighetsfrågor och att kommunperspektivet tas med i detta arbete är positivt. En vägledning för tillgänglighet vid val kan ge kommunerna bättre förutsättningar att arbeta med tillgänglighetsfrågor och det är positivt om framtagandet sker i samverkan med organisationer som företräder personer med funktionsnedsättningar, Myndigheten för delaktighet, kommunala valnämnder och Sveriges Kommuner och Regioner.

Kommunernas valnämnder arbetar för att val- och röstningslokaler ska vara tillgängliga och uppgifter om detta liksom ambulerande röstmottagning tillhandahålls av kommunerna.

SKR är positiva till att informationen i val- och röstningslokaler anpassas till personer med olika typer av funktionsnedsättningar.

Att målgruppen som får använda ambulerande röstmottagare vidgas är ett sätt att öka valdeltagandet bland grupper som annars inte skulle ha använt sin rösträtt vilket ökar förutsättningarna för ett jämlikt valdeltagande. En breddning av målgruppen samt att röstning via lantbrevbärare ersätts med ambulerande röstmottagning kommer dock öka efterfrågan med kostnadsökningar för kommunerna som följd.

Förbundets ställningstagande

- SKR anser att det är tillräckligt med vägledning för tillgänglighetsarbetet i samband val (7.7.1 och 7.7.3).
- SKR tillstyrker förslagen om att Valmyndigheten tar fram vägledning och anpassad information för tillgänglighet vid val (7.7.2 och 7.7.4).
- SKR tillstyrker att målgruppen som får använda ambulerande röstmottagare vidgas men konstaterar att efterfrågan på ambulerande röstmottagning kommer att öka med kostnadsökningar för kommunerna som följd (7.7.5).

8.9.1-8.9.2 Väljare med synnedsättning

Vidareutveckling av hjälpmedel för att hitta och ta rätt valsedel liksom att kunna personrösta är av största vikt för att uppnå en jämlik rösträtt och full delaktighet för personer med synnedsättning. Denna process bör initieras skyndsamt så att intresserade kommuner ska kunna testa utvecklade hjälpmedel i samband med valet till Europaparlamentet 2024.

Kommunernas valnämnder har höga ambitioner när det kommer till tillgänglighetsfrågor och erbjuder idag olika hjälpmedel för väljare på röstmottagningsställen. Utifrån checklistor säkerställs bland annat tillräcklig belysning och placering av valskärmar för att ge väljaren goda möjligheter att rösta. Det förekommer även att kommuner erbjuder utökad stöd i de mest välbesökta röstningslokalerna. SKR är positiva till en rekommendation om förstoringshjälpmedel och belysningsförstärkning i Valmyndighetens vägledning. Vägledningen behöver ge möjlighet till anpassning efter lokala behov. Även på detta område skulle dock ett förenklat valsedelsystem underlätta för väljaren.

Förbundets ställningstagande

- SKR tillstyrker en vidareutveckling av hjälpmedel för personer med synnedsättning (8.9.1).
- SKR tillstyrker förslaget att en rekommendation om förstoringshjälpmedel och belysningsförstärkning ska ingå i Valmyndighetens vägledning och att det ska kunna erbjudas på samtliga röstmottagningsställen (8.9.2).

9.8.1-9.8.2 Utlandssvenskar

Att valdeltagandet ökar i grupper med lägre valdeltagande ökar jämlikheten. Att tillgängliggöra rösträtten för utlandssvenskar i Sverige är därför positivt. Precis som utredningen konstaterar innebär förslaget om att kommunernas valnämnder ska lägga till utlandssvenskar i röstlängden att kretsen som kan göra tillägget behöver vidgas från att nu enbart omfatta den centrala valmyndigheten. Förtidsröstningen ska enligt förslaget hantera ett annat alternativ än röstkort och nya uppgifter tillförs en central funktion i valadministrationen som ska ansvara för tillägget i röstlängden. Detta innebär behov av utbildning och tydliga instruktioner till både röstmottagare och ansvarig funktion samtidigt som få valnämnder kommer att hantera sådana röster.

Då antalet röster beräknas bli relativt få är frågan om detta förslag står i proportion till de ökade utbildnings- och arbetsinsatser som behöver genomföras i samtliga kommuner. SKR förordar istället att Valmyndigheten ansvarar för att lägga till utlandssvenskar till röstlängden.

Genom att utveckla en digitala stöd i valadministrationen kan kommunernas administrativa arbete underlättas. SKR har tidigare framfört att det elektroniska stödet för valadministrationen ska utvecklas och är därför positiva till att utveckla en digitalisering av valadministrationen. Att införa digitala röstkort är ett steg på vägen och SKR anser att det är positivt att vidare utreda frågan om digitala röstkort. I det införandet är det också viktigt att valadministrationen har digitalt stöd att hantera digitala röstkort.

Förbundets ställningstagande

- SKR är tveksamma till förslaget att valnämnderna ska ansvara för att lägga till utlandssvenskar i röstlängden utan förordar att Valmyndigheten får ansvar för detta då antalet röster beräknas bli få (9.8.1).
- SKR tillstyrker förslaget om att införa digitala röstkort under förutsättning att valadministrationen har digitalt stöd att hantera digitala röstkort (9.8.2).

10.6.2 Val vid allvarliga fredstida kriser

Utredningen konstaterar att Sverige i fredstid har valt att införa regler som så långt det är möjligt skapar grund för legalt handlande även i krigstid, men att motsvarande beredskap för de konsekvenser en extraordinär händelse som pandemi, extrema väderförhållanden eller terrorangrepp skulle kunna få för genomförande av de allmänna valen saknas. Corona-pandemin har liksom tidigare civila kriser uppmärksammat oss på avsaknad av reglering i lagstiftningen gällande fredstida kriser kopplat till de demokratiska processerna. De demokratiska rättigheterna till fria och öppna val måste tas tillvara även under fredstida kriser. SKR delar utredningens bedömning att det bör skapas lagstöd för valgenomförandet även vid allvarliga

fredstida kriser och att en utredning bör tillsättas. En sådan utredning behöver samordnas med andra utredningar som planeras tillsättas i spåren av corona-pandemin och de demokratiska rättigheterna behöver även tillvaratas i dessa.

Förbundets ställningstagande

- SKR delar utredningens bedömning att det bör skapas lagstöd för valgenomförandet vid allvarliga fredstida kriser och att en utredning bör tillsättas. (10.6.2).

Ekonomiska konsekvenser

Den kommunala självstyrelsen är konventionsskyddad och Sverige har ratificerat den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse. Konventionen syftar till att skydda grundläggande drag i det kommunala självstyret och dess betydelse för den svenska demokratin uttrycks också i regeringsformens portalparagraf.

Proportionalitetsprincipen och finansieringsprincipen är fundamentala delar i värnandet av det kommunala självstyret. Proportionalitetsprincipen innebär att en inskränkning av självstyrelsen inte bör vara mer omfattande än vad som är nödvändigt för att uppnå de ändamål som har motiverat inskränkningen. Utredningens förslag på nya uppgifter för kommuner rörande uppgiftsinlämning om lokalers tillgänglighet och ansvar för tillägg i röstlängden av utlandssvenskar är exempel på uppgifter som om de genomförs behöver ställas i proportion till förslagets omfattning.

Finansieringsprincipen innebär att inga nya obligatoriska uppgifter från staten får införas utan medföljande finansiering till kommuner och regioner. Principens innebörd är att kommuner och regioner inte ska behöva höja skatten eller prioritera om annan verksamhet för att finansiera statliga beslut. Finansieringsprincipen är grundläggande för de ekonomiska relationerna mellan staten och kommunsektorn. Flera av utredningens förslag innehåller ambitionshöjningar på olika områden med kostnadsökningar som följd. SKR utgår ifrån att finansieringsprincipen åtföljs fullt ut och att kommunerna får täckning för resurs- och kostnadsökningar.

Sveriges Kommuner och Regioner

Anders Knappe
Ordförande